

UDK: 373.55

MADANIYATSHUNOSLIK YONDASHUVI ASOSIDA O'QITUVCHILAR UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABI O'QUVCHILARINI MA'NAVIY-MA'RIFIY TARBIYALASH TIZIMIDA O'Z-O'ZINI TARBIYALASHNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Zaripova Gulbahor Komilovna

Buxoro davlat universiteti dotsenti, p.f.n.

dersuzala1972@gmail.com,

Telefon: (99897) 280-72-01

Kalit so'zlar: o'z-o'zini tarbiyalash, mustaqil ishlash, pedagogik-psixologik asoslar, metodologik asos, funksional tizimlar, nerv sistemasi, mantiq, o'z-o'zini bilish, psixologiya va pedagogika fanlari, o'zini tuta bilish, fiziologik va ruhiy holatlar.

Annotatsiya: mazkur maqolada madaniyatshunoslik yondashuvi asosida o'qituvchilar umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalash tizimida o'z-o'zini tarbiyalashni shakllantirishining ahamiyati haqida muallifning ilmiy-amaliy izlanishlari, nazariy tadqiqotlarini batafsil yoritishga bag'ishlangan.

Ключевые слова: самообразование, самостоятельная работа, педагогико-психологические основы, методологическая основа, функциональные системы, нервная система, логика, самопознание, психология и педагогические науки, самоконтроль, физиологические и психические состояния.

Аннотация: в данной статье на основе культурологического подхода подробно изложены авторские научно-практические и теоретические изыскания о значении формирования самообразования в системе духовно-педагогического воспитания учащихся общеобразовательных школ.

Key words: self-education, independent work, pedagogical and psychological foundations, methodological basis, functional systems, nervous system, logic, self-knowledge, psychology and pedagogical sciences, self-control, physiological and mental states.

Abstract: this article, based on a cultural approach, describes in detail the author's scientific, practical and theoretical research on the importance of the formation of self-education in the system of spiritual and pedagogical education of students in secondary schools.

«O'z-o'zini tartibga solish», «o'z-o'zini tarbiyalash» pedagogika va psixologiyada yaqinda paydo bo'lgan emas. Pedagog va psixologlarga ko'proq «mustaqillik», «mustaqillik o'qish», «mustaqil ishlash» atamaları tanish va u mashhur chex pedagogi Y.A.Kamenskiydan boshlab hozirgacha o'quvchilarning mustaqil ishlashi uchun sharoit, ularda o'quv topshiriqlarini mustaqil bajarish ko'nikmalarini tarbiyalash ta'kidlanadi [1]. Bozor munosabatlari sharoitida mustaqil fikrlash moddiy mohiyat kasb etishi bugungi kunning

muhim masalasidir. Agar masalaga kengroq qaraydigan bo'lsak, mustaqil fikrlash faqat tashqi ta'sir vositasida emas, balki o'quvchining ichki intilishi, hissiy, fikriy va ruhiy jihatdan ichki ehtiyojiga aylangandagina samarali bo'lishi mumkin. Shuning uchun, o'quvchilarning mustaqil fikrlash asosini tashkil qiluvchi faoliyatni o'zi tartibga soluvchi tizimning pedagogik-psixologik asoslarini ishlab chiqish madaniyatshunoslik yondashuvi asosida o'qituvchilar umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalash tizimida o'z-o'zini tarbiyalashni shakllantirishining dolzarb muammosi hisoblanadi. Mazkur masalaning faqat ta'lim-tarbiya jarayonida emas, balki umumjamiyat miqyosida ijtimoiy-iqtisodiy mohiyat kasb etishi metodologik xarakterga ega. Uning metodologik asosida mustaqillik sharoitida ijtimoiy va fan-texnika taraqqiyotining tezlashuvi, jamiyat hayotining tezlashuvi hamda sohalarda inson omilining roli oshishi bilan bog'liqdir. Faoliyatning samarasi, bilim va malakadan o'rinli foydalana olish insondan o'z faoliyatini tartibga solish va o'zini boshqarish mexanizmlarini ilmiy asoslarini bilishni talab qiladi.

Insonni mustaqil hayotga va mehnatga tayyorlash avval oilada, maktabgacha ta'limda so'ngra maktabda amalga oshiriladi. Aynan shu muqaddas dargohda u uzluksiz o'qish, o'z qobiliyatlarini doimiy takomillashtirish boshqalar, jamiyat oldidagi burchini anglash, o'z xulq-atvorini jamiyat talablari asosida tartibga solish ko'nikmalarini egallaydi. Shuning uchun, o'quvchilarga o'z faoliyatini, holati va shaxsiy sifatlarini ijtimoiy talablar va organizmining xususiyatlari asosida tartibga solish mexanizmlari haqida ma'lumot berish va shu ruhda ularni tarbiyalash ta'lim jarayonining muhim masalasidir. O'z-o'zini tartibga solish, boshqarish ancha keng muammo hisoblanadi. Bunda shaxsiy sifatlar, ruhiy holat va faoliyat, o'z-o'zini tartibga solish tamoyillarini bir-biridan farqlash lozim. Shaxsning o'z-o'zini tartibga solishiga, eng avvalo, uning o'ziga va boshqalarga faol munosabati, ikkinchidan, uning shaxsining axloqiy va ijtimoiy yo'nalganligi, uchinchidan, uning shaxsiy va ijtimoiy tajribasi, birgalikdagi faoliyatda, muloqotda o'zini boshqalar bilan solishtirishi kabi masalalar kiradi. Ammo, bu boradagi tadqiqotlar endi boshlanmokda. Bizni ko'proq o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashi bilan bog'liq bo'lgan o'zining ichki ruhiy va jismoniy mexanizmlari qiziqtiradi, u o'z-o'zini tarbiyalay oladimi, degan savolga javob qiziqtiradi. Biz faqat insonning o'z faoliyatini tartibga solishi bilan bog'liq imkoniyatlari u shug'ullanadigan faoliyat talablari asosida ayrim fiziologik va ruhiy holatlarini tartibga solish va boshqarish haqida fikr yuritimiz. Funktsional tizimlarning o'z-o'zini tartibga solishining nazariy asoslarini rus olimlari P.K.Anoxin, N.A.Bernshteyn, O.A.Kanopkinlar tomonidan ishlab chiqilgan. Shu bilan birga ular kishi holatini, faoliyatini o'z-o'zini tartibga solish va subyektning faol tarzda o'zini o'zgartira olishini ham asoslaganlar [3]. Faoliyatining anglangan o'z-o'zini tartibga solish tizimi o'z tuzilishiga ega bo'lib, har xil faoliyat uchun yagona hisoblanadi. U quyidagi bo'g'inlarni o'z ichiga oladi: faoliyat maqsadi, mohiyati, sharoit modeli, harakat dasturi, natijani baholash, o'zgartirish-korreksiya qilish.

Yirik rus fiziologi P.K.Anoxin inson miyasining ishlash prinsiplari, uning funktsional bloklari, yaxlitligi, harakat va vegetativ boshqarish zaruriy darajalarini organizmning aynan bir

qismi, yoki barcha qismlarining yaxlit bir-biriga ishlashini hamda ularning organizmning hozirgi harakat, holati uchun bo'ysunishi, uning hayoti uchun foydali natijani olishga xizmat qilishini ilmiy asosladi. Uning g'oyalari asosida inson xulqining maqsadli yo'nalishi, emotsional reaksiyalari mexanizmini, xulq-atvor faoliyatini korreksiya qilishning murakkab mohiyatining tushunishning fiziologik asoslarini aniqlash mumkin bo'ldi [3]. Olimning funksional tizimlar faoliyati haqidagi fikrlari nafaqat fiziologiya fani uchun balki, umumnazariy ahamiyatga molik bo'lib, jumladan pedagoglar uchun ham inson harakat, xulq-atvorini uning faoliyati uchun foydali tomonga burish mumkirligining ilmiy asosidir. Funksional tizimlar universal bo'lib, har bir tizim bo'lib, jonli organizm, mashina va ijtimoiy-iqtisodiy tuzilmalarda ham bimalol qo'llanishi mumkin. Mazkur nazariya I.P.Pavlovning inson miyasining faoliyatini yangi dalillar bilan boyitdi, u reflekslar ta'limotini murakkab nerv mexanizmlari faoliyati bilan to'ldirish imkoniyatini yaratdi [5].

Yuzaga kelgan holatni o'rganib, miya mumkin bo'lgan ko'p sonli «qarorlar»dan shu holat uchun maqbulni qabul qiladi. Bu miya faoliyatida keskin burilish vaqti bo'lib, undan so'ng miya «qaror» qabul qilib, «harakat dasturi»ni ishlab chiqadi. Shu asosda qo'zg'aluvchilar oqimi afferent xarakter kasb etib, u bajaruvchilik vazifasini bajaradi. Ammo, miya harakat boshlashdan oldin boshlang'ich signalga ehtiyoj sezadi. Bu boshlovchi afferentatsiya qo'zg'ovchi oqimidan iborat bo'lib, organizm uchun qarorni ijro etishning qulay vaqtini belgilaydi. «Qaror» qabul qilish va «harakat dasturi»ni ishlab chiqishdan oldin miya «oldindan intilishini ko'ra olish»ning maxsus apparatini shakllantiradiki, bu harakat akseptori deyiladi. Insonda akseptor harakat apparati uzoq evolyutsion taraqqiyot mahsuli hisoblanadi. Oldinni ko'ra olish insonga va butun jonli organizmlarga xos bo'lib, u olamning makon-zamon tuzilishini anglash vositasidir. Oldini ko'ra bilish insonga oldindan fiziologik jarayonlarni qayta ko'rish va noqulay vaziyatlarga o'ziga xos javob berishni taminlash vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Faoliyat davomida uning shakli, dasturi o'zgarishi, ular bir-biriga moslashuvi mumkin. Ammo, faoliyat maqsadi to inson unga yetmagunicha, yoki boshqa maqsad uchun undan voz kechmaguncha o'zgarib qoladi. Bolalarda, kattalarda ham faoliyat davomida uning asosiy qismlarida, sharoitga ko'ra yo'l va vositalar, harakat dasturi o'zgaradi, chunki birgina maqsadga turli yo'llar, vositalar bilan yetish mumkin. Ammo, bolalar kattalarga qaraganda muhimini nomuhimdan ajratishda qiynaladi va tajribasizligi tufayli xatolarga ko'proq yo'l qo'yishi va ish sifati pastroq ham bo'lishi mumkin. Bu kachiliklar bora-bora yo'qolishi mumkin. Faoliyatning navbatdagi tarkibiy qismi natijalarni baholashdir. Baholashda muvaffaqiyatli ishlash, harakatlar aniqligi, silliqiligi, ish unumi, sifati hisobga olinadi.

Faoliyatning «natijalarini baholash» qismidan keyin korreksiya – tuzatish bosqichi boshlanadi. Bunda qo'yilgan maqsadga to'la va to'g'ri erishilgan bo'lsa, korreksiya qilinmaydi. Inson o'z faoliyati subyekti sifatida o'z vazifalarini, maqsadga yetish yo'llarini, vositalarni aniqlaydi, ish jarayonini kuzatadi, sharoitga ko'ra yo'l va vositalarni o'zgartirardi, natijalarni baholaydi, oxirida o'z ishidan konikish hosil qiladi, yoki xatolarni aniqlab, shular ustida ishlaydi. Faoliyatni o'zgartirish, tamoyillashtirish jarayonida insonda ham aqliy, axloqiy ruhiy o'sish

jarayoni ro'yi beradi, u biror ishni o'rganadi, aqli o'sadi, kuch va imkoniyatlari takomillashadi. Pedagog va psixologlarni shu jihatlar qiziqtiradi. Faoliyatning biror bir turida boshqaruv tuzilishi vazifalari turli xil jarayonlarda: idrok, xotira, tafakkur, xayol va tasavvurda namoyon bo'ladi. Bunda farq kishining, yoki tajribasi, uddaburonligi, intellektida ko'rinadi. Shunga kura o'quvchiga o'quv faoliyati vazifalar tuzishda bu holni kurish mumkin. Bunda biz o'quvchining o'z-o'zini boshqarish faoliyati tizimi tuzilishidagi vazifalar o'zgarishlarni ko'ramiz.

O'quvchi o'quv faoliyatida o'z-o'zini boshqarishga o'rganishi natijasida uning shaxsi rivojlanishi va u boshqaruv subyekti sifatida o'zida mustaqillik xususiyatlarini o'stiradi. O'z-o'zini nazorat qilish jarayonida qator psixik jarayonlar: diqqat, xotira, xayol, tafakkur o'sishi bilan birga shaxsiy sifatlar iroda, o'z-o'zini anglash, qobiliyat, xarakter ham shakllanadi. O'z-o'zini boshqarishning shakllanishida o'quvchining o'zi haqidagi tasavvuri, o'z imkoniyatlarini bilish va ularga baho bera olishi mumkin. Psixologlar tadqiqotiga ko'ra, kishining o'z-o'zini, o'z imkoniyatlarini bilish darajasi uning faoliyat maxsulida ko'rinadi. Kishi bajargan ishiga qarab, uning bilimi, ko'nikmalari, qobiliyati, tirishqoqligi, puxtaligi, yoki yuzakichiligi, beburdligi, besabrligi, ishyoqmasligini bilish mumkin. O'quvchilarga o'quvchilarning o'z-o'ziga, o'z imkoniyatlariga baho berishining «to'g'ri-adekvat», «noto'g'ri-ortiqcha» (manman), yoki past (kamtar, xokisor, o'z qadrini bilmaydigan) baho berish hollari ma'lum. Bu, ayniqsa, yoshga ham bog'liq. O'smirlar ko'pincha o'z kuch va imkoniyatlariga oshirish baho beradilar, o'spirinlik davrida ham bu hol saqlanib qolishi mumkin. Shaxsning o'z-o'ziga, o'z imkoniyatlariga ortiqcha baho berishi uni ilgariga, yuksalishga intiltirsa; yaxshi, ammo, o'zida yo'q narsani bor, deb bilib, «uni o'qituvchi anglamadi, past baholadi» deb o'ylasa, bu alamzadalikka olib keladi va uning rivojlanishiga to'siq bo'ladi. O'ziga past baho berish ham salbiy sifatlarini keltirib chiqarishi mumkin: o'quvchi o'zining «ikkinchi»ligiga, «tanbal»ligiga, no'noqligiga ishonib, undan uyalmay, unga ko'nikib ketishi mumkin. Bu hol unda bir umr qolib ketishi, yoki kuchli bir ta'sir kuchi bo'lgunicha davom etishi mumkin. Masalan, yangi o'qituvchi unga ijobiy, individual ta'sir qilsa, unda o'ziga hurmat uyg'otsa, yoki shu o'quvchi birortasini sevib qolsa, u o'zgarishi mumkin. O'z-o'ziga to'g'ri baho berish yoshga ko'ra va tajriba orttirish, o'z tengdoshlari bilan muloqot, kattalarning unga munosabati va bahosiga ko'ra shakllanib boradi. Har bir bola faoliyati birin-ketinlik bilan yuz beruvchi davomli jarayon, uning boshlanishi va oxiri bo'ladi. Shaxs bolalik, o'smirlik va o'spirinlik davrida yoshga ko'ra faoliyat subyekti sifatida o'z-o'zini boshqarishni o'rganib boradi, o'z imkoniyat, qobiliyatlarini o'zini nimaga kodirligini anglay beradi. U o'quvchilik davridayoq o'zini imkoniyatlari haqida anchagina yorqin tasavvurga ega bo'lib boradi: 1) o'z oldiga maqsad qo'ya bilishi, uni amalga oshirishga intilishi; 2) o'z harakatini, yo'l va vositalarini shakllantirish, maqsadni amalga oshirish uchun eng qulayini tanlashi; 3) faoliyatini dasturlashtira olishi, maqsadga yetish yo'l va vositalari beradigan natijasini, birin-ketin boradigan harakat qismlarini hisobga olish; 4) o'z-o'zini baholay olishi – o'zining faoliyat maxsullarini yo'l-yo'lakay va oxirgi natijasini baholay olishi; 5) olingan natijalarga o'zgartirish kiritish, tuzatishni bilishi; 6) o'z-o'zini boshqarishda munosabatlarni anglashi: odamlar va mehnat qurollari bilan munosabat o'rnatish olishi kerak [4].

Professor A.I.Kochetov «Organizatsiya samovospitaniya shkolnikov» kitobida o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyasining asosiy metodi sifatida o'zini bilishni ko'rsatib, uning komponentlari tarzida o'zini kuzatish, o'zini tahlil qilish va o'zini o'rganishni ta'kidlaydi. Uning natijasi sifatida o'ziga baho berish va o'zini boshqarishni ko'rsatadi. Bunda asosiy metod 3 tarkibiy qismdan iborat. O'zini bilish bosqichlari: o'zini kuzatish, o'zini tahlil qilish va o'zini bilishni tan olishdir [2]. Bunda ma'lum mantiq bo'lib, shaxsning qolgan qator sifatlarini o'z-o'zida tarbiyalashda yordam beruvchi, o'ziga majburiyat, yozma og'zaki hisobot, o'z-o'zini yozma tahlil qilish, o'z-o'zini tarbiyalash vositalari sifatida o'zini bilishni kuchaytiradi. O'z-o'zini boshqarish o'z kuch va imkoniyatlarini anglashga bog'liq. Bu faoliyat yaxlit va anglangan bo'ladi. O'quvchida o'z-o'zini boshqarishga qiziqish hosil qilish, shunga doimo yo'naltirib borish, ularga o'z-o'zini boshqarish malaka, ko'nikmalarini hosil qiladi. O'quvchilar bora-bora faoliyat subyekti sifatida o'z hatti-harakatiga baho berishga o'rganib boradi. O'z-o'zini boshqarishda yarim avtomatlashtirilgan, anglangan mexanizmlarning, ya'ni malaka va odatlarning ham o'rni bor. Ammo, shaxs ongli bo'lsa, bu harakatlarni ham oqilona boshqara oladi [6]. Tarbiyaning maqsadi o'quvchilarni ongli intizom, mehnatga ongli munosabatda bo'lish, mustaqil o'qish va ishlay olish, o'z-o'zini tarbiyalash, o'z-o'zini nazorat qilish va o'z-o'zini boshqarishga o'rgatishdan iboratdir.

Shunday qilib, o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashining asosiy metodi— o'zini bilish desak, ma'lum asosga ega bo'lamiz. Biz avval o'zini boshqarishning ilmiy-amaliy masalalarini qarab chiqqan edik. Shunga asoslanib, quyida o'z-o'zini bilishning qisqacha mazmunini bayon qilamiz. Ta'kidlaganimizdek, o'quvchilarning o'zini-o'zi bilishi o'zini kuzatish, o'zini tahlil qilishdan, o'zini o'rganishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Г.К.Зарипова. Педагогический подход в формировании личности учащегося в общей средней школе и его значение лидера в получении профессии. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10), 8–22. (2023). Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3794>
2. А.И.Кочетов. Организация самовоспитания школьников. Минск, «Народная osveta», 1990, 25-40 стр.
3. Анохин П.К. Условие вопросы теории функциональных систем. – Москва: наука, – 1980. – 372 с.
4. Г.К.Зарипова. Духовно-педагогическая роль самовоспитания в формировании учащихся общих средних школ как совершенных личностей/ - Вухоро: "PEDAGOGIK MAHORAT" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, № 10. 161-169- betlar. https://buxdu.uz/media/jurnallar/pedagogik_mahorat_10_2023.pdf
5. Zaripova G.K. HOME / ARCHIVES / VOL. 2 NO. 12 (2023): AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT (AJSLED) / Articles. 101-110-betlar. DOI: <https://doi.org/10.51699/ajsld.v2i12.3192>. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xF Ax7AAAAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xF Ax7AAAAAJ:9Nmd_mFXekcC

6. Zaripova G.K. Future specialists – spiritual and professional education of secondary school students – a need for the development of our independent country. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9), 97–105. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3872>.
http://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAAAJ:VLnqNzywnoUC
7. Zaripova G.K. Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalash tizimida o'z-o'zini tarbiyalashning o'rni. "TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR" "ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ" "EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH." ISSN 2181-1709 (P); ISSN 2181-1717 (E); SJIF: 3.805 (2021). 2023/11. 311-318-betlar. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAAAJ:XD-gHx7UXLsC
8. Zaripova G.K. Педагогический подход в формировании личности учащегося в общей средней школе и его значение лидера в получении профессии. VOLUME 2, SPECIAL ISSUE 10 SEPTEMBER 2023. ISSN: 2181-3515. 8-22-стр. https://t.me/Erus_uz *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10), 8–22. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3794>.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAAAJ:j8SEvjWINXcC
9. Zaripova G.K. Umumiy o'rta ta'lim maktab o'quvchilarini ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasida sinf rahbarining shaxsiy va kasbiy namunasi. "PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA" xalqaro ilmiy-metodik jurnal «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ» международный научно-методический журнал "PEDAGOGICAL ACMEOLOGY" international scientific-methodical journal. №5(7) 2023. 120-129-betlar. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAAAJ:9Nmd_mFXekcC
10. Zaripova G.K., F.F.Norova, T. Subxonqulov. Building the professional competence of globally competitive teachers in digital and information and communication technologies. *Journal of Survey in Fisheries Sciences*. 10(3S) 2254-2264. 2023. 2254-2264- pages. <https://sifisherinessciences.com/journal/index.php/journal/article/view/844/837>.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAAAJ:_dYPAW6P2MC
11. Zaripova G.K. Umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarini komil shaxs sifatida shakllantirishda o'zi-o'zini tarbiyalashning ma'naviy-pedagogik o'rni. "PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA" xalqaro ilmiy-metodik jurnal «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ» международный научно-

- методический журнал “PEDAGOGICAL ACMEOLOGY” international scientific-methodical journal. №1(3) 2024.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:nrtMV_XWKgEC
12. Zaripova G.K. Umumiy o‘rta ta’lim maktabi o‘quvchilarining yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish – ular tarbiyasi samaradorligini oshirishning muhim faktoridir. “ТА’ЛИМ ВА INNOVATSION TADQIQOTLAR” “ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ” “EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH.” ISSN 2181-1709 (P); ISSN 2181-1717 (E); SJIF: 3.805 (2021). 2024/1. 288-296-betlar.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:YohjEiUPhakC
13. Zaripova G.K. Umumiy o‘rta ta’lim o‘quvchilarini komil shaxs sifatida shakllantirishda o‘zi-o‘zini tarbiyalashning ma’naviy-pedagogik o‘rni. “PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA” xalqaro ilmiy-metodik jurnal «ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ» международный научно-методический журнал “PEDAGOGICAL ACMEOLOGY” international scientific-methodical journal. №1(3) 2024.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:nrtMV_XWKgEC
14. Zaripova G.K., Hazratova R. Development of professional competence of specialists in the training of teachers in digital and information technologies in our society. - Buxoro: Pedagogik Mahorat. 2022. (maxsus son). 36-43- betlar.
http://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:PVjk1bu6vJQC;
http://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:8AbLer7MMksC
15. Zaripova G.K., Hikmatov A. I., Salimova D.B.. IN THE CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM, UPGRADING AND RETRAINING OF PEDAGOGIC PERSONNEL IS THE CURRENT DEMAND. “ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal”.ISSN: 2249-7137. Vol. 12, Issue 06, June 2022 SJIF 2022 = 8.252. A peer reviewed journal. – Page. 8.
http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7954/5040;
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFx7AAAAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFx7AAAAAJ:Tiz5es2fbqcC
16. Zaripova G.K., Hikmatov A. I. Education of youth in conditions of national independence using the works of our great scientists. “Asian Journal of Multidimensional Research”. ISSN: 2278-4853. Vol. 11, Issue 6, June 2022 SJIF 2022 = 8.179. 38-44-page.

http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/7955;
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAJ:XiSMed-E-HIC

17. Zaripova G.K., Н.Ш.Намозов, Э.Л.Қобулова. Фундаментальная классификация электронной коммерции в развитии информационных технологий цифровой экономики. “UNIVERSUM: технические науки”. Научный журнал. Выпуск: 5(86). Май 2021. Часть 1. – Москва: © ООО «МЦНО», 2021 г. УДК 62/64+66/69. ББК 3. У55. ISSN : 2311-5122. DOI: 10.32743/UniTech.2021.86.5-
<http://7universum.com/ru/tech/archive/category/586>.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAJ:0EnyYjriUFMC
18. Zaripova G.K. Fundamental classification of electronic commerce in the development of information technologies of the digital economy. Сборник материалов международной научно-практической конференции «Современные проблемы прикладной математики и информационных технологий» в БУХАРСКОМ ДУ 15 апреля. 2021. 405-408–
стр.
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAJ:8k81kl-MbHgC
19. Зарипова Г. К. Значение информации и новых педагогических технологий в развитии молодого поколения в системе информационного общества в развитии цивилизации Узбекистана. Алгоритм построения дискретного аналога одного оператора//«Молодой учёный» Международный научный журнал.-г. Казань.-№ 11 (145). февраль,-2017 г. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28840573>
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=1xFax7AAAJ&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=1xFax7AAAJ:kNdYIx-mwKoC